

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 7.aprīlī

Nr. 1-12/10

Ziņojums par cilvēktiesību nodrošināšanu Valsts sociālās aprūpes centra „Zemgale” filiālē “Iecava”

Viena no tiesībsarga funkcijām ir veicināt privātpersonas cilvēktiesību aizsardzību.¹ Tādēļ par vienu no prioritātēm tiesībsargs arī 2020. gadā izvirzīja personu ar īpašām vajadzībām tiesību aizsardzību ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās.

2018. gadā, apmeklējot vairāku valsts sociālās aprūpes centru filiāles, tiesībsargs konstatēja virkni identisku normatīvajiem aktiem un vispārējiem cilvēktiesību standartiem neatbilstošu apstākļu. Tādēļ 2018. gada 29. novembrī Labklājības ministrijai un visiem valsts sociālās aprūpes centriem tika nosūtīta vēstule² ar apkopotiem tiesībsarga novērojumiem un rekomendācijām, lai preventīvi ļautu pašiem novērst iespējamus pārkāpumus un uzlabot savu vadīto institūciju sniegto pakalpojumu kvalitāti. Līdz ar to šajā ziņojumā vairs netiks tik plaši aprakstīts Latvijā spēkā esošais normatīvais regulējums, jo ar to var iepazīties tiesībsarga 2018. gada 29. novembra vēstulē Nr.1-5/147 “Par vizītēm uz ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām”.

2020. gada 25. februārī bez iepriekšēja brīdinājuma Tiesībsarga biroja Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevencijas daļas vadītāja Z.Rūsiņa, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevencijas daļas vecākā juriste S.Garsvāne, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevencijas daļas konsultante sociālajos jautājumos V.Sproģe-Saksone, Tiesībsarga biroja pieaicinātās ekspertes - sertificēta psihiatre L.Jorena un Biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” pārstāves I.Šķestere un T.Vahļina apmeklēja Valsts sociālās aprūpes centra “Zemgale” filiāli “Iecava” (turpmāk – filiāle “Iecava”).

Tiesībsarga biroja pārstāvju vizītes mērķis bija pārbaudīt Latvijas Republikas tiesībsarga 2018. gada 29. novembra vēstulē Nr.1-/147 “*Par vizītēm uz ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām*” norādīto rekomendāciju ieviešanu un ar tām saistītos problēmjautājumus. Vienlaikus īpaša uzmanība tika pievērsta jautājumiem par spīdzināšanas un citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegumu, kā arī klientu tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību.

¹ Tiesībsarga likuma 11. panta 1. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=133535>

² Tiesībsarga vēstule ir pieejama tiesībsarga mājaslapā: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiesibsarga-zinojums-par-socialas-aprupes-iestadem>

Vizītes dienā Tiesībsarga biroja pārstāvji tikās ar VSAC “Zemgale” direktoru K.Keišu, VSAC “Zemgale” filiāles “Iecava” vadītāju R.Siliņu, VSAC “Zemgale” Pakalpojumu nodrošināšanas nodaļas vadītāju I.Niedru, VSAC “Zemgale” vecāko ekspertu sociālās aprūpes jautājumos A.Melderi, kā arī citiem atbildīgajiem darbiniekiem. Vizītes laikā tika intervēti arī atsevišķi institūcijas klienti, lai noskaidrotu viņu viedokli par filiāles „Iecava” sniegto ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kvalitāti.

1. Vispārējā informācija par filiāli “Iecava”

Valsts sociālās aprūpes centrs „Zemgale” ir labklājības ministra pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kuras funkcijas, uzdevumus un tiesības nosaka Ministru kabineta 2009. gada 27. oktobra noteikumi Nr. 1242 “Valsts sociālās aprūpes centra „Zemgale” nolikums”³.

VSAC „Zemgale” īsteno valsts politiku ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas jomā attiecībā uz pilngadīgām personām ar smagiem garīga rakstura traucējumiem – pirmās un otrās grupas invalīdiem.

Filiāle “Iecava” ir izvietota divās ēkās – I dzīvojamais korpuss un II dzīvojamais korpuss, kas atrodas “Smiltaiņos”, Iecavas novadā.

Institūcijas ēkai pieguļošā teritorija ir ar plašu zaļo zonu un ir piemērota klientu pastaigām svaigā gaisā, bet nav labiekārtota klientu brīvā laika pavadīšanai un sporta nodarbībām.

Filiāles “Iecava” struktūru veido filiāles administrācija un filiāles patstāvīgās nodaļas:

- filiāles vadītājs;
- sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas un veselības aprūpes nodaļa;
- veselības aprūpes sektors;
- saimniecības nodaļa;
- ēdināšanas sektors.

Izvērtējot VSAC “Zemgale” direktora K.Keiša apstiprināto filiāles “Iecava” struktūru uz 2019. gada 28. novembri, secināms, ka institūcijā nodarbināti 81,5 darbinieki, no kuriem 2 ir administrācijas personāls (filiāles vadītājs un lietvedis) un 25,8 darbinieki ir nodarbināti saimniecības nodaļā (tehniskā nodrošinājuma un ēdināšanas sektorā).

Savukārt tiešajā saskarsmē ar klientiem institūcijā strādā Sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas nodaļas (53,7) un Veselības aprūpes sektora (7,5) darbinieki. Tādējādi kopumā filiālē “Iecava” tiešajā darbā ar klientiem ir iesaistīti 61,2 darbinieki.

Iestādē strādā psihologs uz 1 slodzi. Vizītes dienā nebija sastopams, kabinets bija slēgts.

Saskaņā ar filiāles “Iecava” administrācijas sniegto informāciju, vizītes dienā institūcijā pakalpojumus saņēma:

- I korpusa 1. stāvā – 18 klienti, kuru aprūpi nodrošināja 2 aprūpētājas un 1 sociālā aprūpētāja;
- I korpusa 2. stāvā – 67 klienti, kuru aprūpi nodrošināja 2 aprūpētājas un 2 sociālās aprūpētājas);
- II korpusā – 60 klienti, kuru aprūpi nodrošināja 1 aprūpētāja un 2 sociālās aprūpētājas).

³ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/200015-valsts-socialas-aprupes-centra-zemgale-nolikums>

Vizītes dienā 2020. gada 25. februārī filiālē „Iecava” ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus saņēma 146 klienti.

Savukārt klientu sadalījums pa aprūpes līmeņiem filiālē “Iecava” ir šāds:

- 1 aprūpes līmenis – 18 klienti;
- 2 aprūpes līmenis – 76 klienti;
- 3 aprūpes līmenis – 38 klienti;
- 4 aprūpes līmenis – 13 klienti.

2. Vispārējie sadzīves apstākļi

Norādāms, ka vizītes laikā 2020. gada 25. februārī Tiesībsarga biroja pārstāvji konstatēja filiālē “Iecava” vairāku tiesībsarga iepriekš sniegto rekomendāciju par normatīvajos aktos noteikto principu un cilvēktiesību standartu neievērošanu.

Minimālā dzīvojamās telpas platība institūcijā

[2.1] Attiecībā uz sadzīves apstākļiem institūcijās, normatīvais regulējums paredz noteiktas prasības – minimālai dzīvojamās telpas platībai ir jābūt 6 m² uz vienu personu (dzīvojamā istaba-guļamtelpa) un 4 m² uz vienu personu (guļamtelpa)⁴.

Vizītes dienā Tiesībsarga biroja pārstāvji neguva pārliecību, ka filiālē “Iecava” vispārējie sadzīves apstākļi ir atbilstoši higiēnas prasībām.

Vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā ir jābūt ne tikai higiēnas prasībām atbilstošiem, bet arī tādiem, kas nepieļauj pārapdzīvotību klientu istabās, tādējādi nodrošinot ne tikai racionālu klientu izvietojumu, bet arī maksimālu komforta līmeni ikvienam.

Klientu izvietošana trīsvietīgajās, četrvietīgajās vai piecvietīgajās istabīņās nespēj nodrošināt nepieciešamo komforta līmeni, īpaši situācijās, ja klientu gultas atrodas cieši viena blakus otrai un klientiem nav nodrošināts nepieciešamais privātums.

Rekomendācija:

⁴ Ministru kabineta 2000. gada 12. decembra noteikumu Nr. 431 “Higiēnas prasības sociālās aprūpes institūcijām” 1.pielikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=13628>

Nodrošināt Ministru kabineta 2000. gada 12. decembra noteikumos Nr.431 „Higiēnas prasības sociālās aprūpes institūcijām” noteikto prasību ievērošanu attiecībā uz dzīvojamo platību uz vienu klientu. Rast iespēju nodrošināt filiālē “Iecava” dzīvojošajiem klientiem lielāku dzīvojamo platību, kā arī katrā istabā izmitināt iespējami mazu klientu skaitu.

Sanitārās telpas

[2.2] Normatīvais regulējums paredz, ka pieaugušo sociālās aprūpes institūcijā uz 20 personām jābūt vienai koplietošanas sanitārai telpai⁵.

Vizītes dienā tika konstatēts, ka filiāles “Iecava” 1. korpusa 2. stāvā, kur dzīvo 67 klienti, nav ierīkotas dušas telpas un klienti izmanto 1. korpusa pagrabstāvā esošās dušas telpas.

Minētās dušas telpas ir kritiskā stāvoklī - ar pelējumu uz griestiem, sasistām flīzēm, kas var apdraudēt klientu un arī darbinieku drošību. Ņemot vērā minēto, tiesībsarga ieskatā minētās dušas telpas nevar tikt izmantotas drošības apsvērumu dēļ.

⁵ Ministru kabineta 2000. gada 12. decembra noteikumu Nr. 431 “Higiēnas prasības sociālās aprūpes institūcijām” 1. pielikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=13628>

Pamatojoties uz iepriekš minēto, secināms, ka filiāles “Iecava” 1. korpusā nav nodrošināts pietiekams dušu skaits, lai klientiem šajā ēkā būtu pieejamas regulāras un drošas higiēnas iespējas.

Higiēnas un mazgāšanās līdzekļi

[2.3] Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas klientam ir jānodrošina mīksts inventārs (piemēram, gultas piederumus, veļu, dvieļus), kā arī higiēnas un mazgāšanas līdzekļus⁶.

Vizītes laikā Tiesībsarga biroja pārstāvji konstatēja, ka atsevišķās filiāles “Iecava” labierīcību telpās klientiem sasniedzamā vietā nav nodrošināts tualetes papīrs un roku dvieļi.

Arī labierīcību telpas ir neremontētas un tajās esošā santehnika nolietota. Turklāt ne visas klientu labierīcības ir funkcionāli aprīkotas atbilstoši higiēnas prasībām. Atsevišķās klientu labierīcībās nebija tualetes poda sēdriņķis vai vāks.

Rekomendācija:

Nodrošināt klientiem tualetes papīra un roku dvieļu pieejamību visās labierīcībās, kā arī attiecīgu sanitāri-higiēnisku aprīkojumu, tādējādi ievērojot ne tikai normatīvajos aktos noteikto prasību izpildi, bet arī nodrošinot cilvēka cienīgu attieksmi pret personām ar īpašām vajadzībām.

[2.4] Vizītes laikā Tiesībsarga biroja pārstāvji secināja, ka institūcijas nodaļās klientiem ir nodrošināti nepieciešamie individuālās lietošanas higiēnas līdzekļi - zobu birstes, zobu pastas, mazgāšanas švammītes, kuras glabājas pie klientiem un arī koplietošanas telpās.

Vienlaikus tika secināts, ka ne visu klientu mazgāšanas švammītes bija personalizētas – virs katras švammītes nebija norādīts klienta vārds vai numurs, lai nodrošinātu individualizētu klientu mazgāšanu. Atsevišķās dušas telpās atradās dažas švammītes, kuras nebija marķētas un izskatījās pilnīgi identiskas (vizuāli tās nebija iespējams atšķirt).

⁶ Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 338 „Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” 56.2. apakšpunkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291788-prasibas-socialo-pakalpojumu-sniedzjiem>

Rekomendācija:

Filiāles “Iecava” administrācijai rūpīgi jāseko līdzi, lai visi klienti būtu nodrošināti ar individuālajiem higiēnas mazgāšanas līdzekļiem (tai skaitā, tos individuāli marķējot). Vienlaikus institūcijā ir nepieciešams organizēt papildu nodarbības klientiem par higiēnas līdzekļu izmantošanas aspektiem un attiecīgu sadzīves iemaņu uzturēšanu.

Ēdināšana

[2.5] Attiecībā uz pilngadīgu personu ēdināšanu institūcijās normatīvais regulējums paredz pienākumu nodrošināt kvalitatīvu klienta vecumam, veselības stāvoklim un uztura normām atbilstošu ēdināšanu vismaz četras reizes dienā⁷.

Vizītes laikā Tiesībsarga biroja pārstāvji guva apstiprinājumu, ka institūcijā klientiem tiek nodrošināta četrrēizējā ēdināšana: brokastis, pusdienas, launags un vakariņas, paredzot to gan ēdamzāles telpās, gan arī klientu istabās.

Filiāles “Iecava” 1. korpusa 1. stāvā ir iekārtota ēdnīca, kurā ēdienreizes iespējams nodrošināt vienlaicīgi aptuveni 76 klientiem (kuri pārvietojas patstāvīgi), paredzot ēdināšanu maiņās. Savukārt klientiem, kas ir guloši un nespēj pārvietoties patstāvīgi vai arī klientiem, kuri ir izteikuši vēlmi ēst savās istabās, ēdiens tiek piegādāts tieši uz istabu. Atsevišķiem klientiem ēdienreīžu laikā aprūpētāji sniedza nepieciešamo atbalstu.

Vizītes dienā tika secināts, ka klienti ilgāku laiku pirms ēdamzāles atvēršanas bezdarbībā gaida ēdienreizi pie ēdamzāles durvīm.

Ēdienreīžu laikā ēdnīcas telpa ir pārblīvota, kā rezultātā klientiem nav radīta iespēja un arī vietas, lai ergonomiski ērti un brīvi ieturētu maltīti, netraucējot cits citam⁸.

⁷ Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 338 „Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” 56.3. apakšpunkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291788-prasibas-socialo-pakalpojumu-sniedzējiem>

⁸ Detalizētāks izklāsts ir atrodams pielikumā pievienotajā biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” 2020. gada 4. marta atzinumā “Par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kvalitāti Valsts sociālās aprūpes centra “Zemgale” filiālē “Iecava”” (5-7. lpp.)

Vizītes dienā tika secināts, ka filiāles “Iecava” klientiem nav nodrošināti pielāgoti galda piederumi - pretslīdes paliktņi traukiem ēdienreižu laikā. Tika arī novērots, ka lielākā daļa klientu ēdamzālē lieto tikai karotes, tai skaitā arī ēdot otro ēdienu. Institūcijas ēdamzālē bija pieejamas arī dakšiņas un naži, tomēr klientiem tie netika servēti, kā arī klienti netika aicināti patstāvīgi izvēlēties atbilstošus galda piederumus. Klientiem, kuri tiek ēdināti savās istabās, ir pieejamas tikai karotes.

Akcentējams, ka klientiem ar garīga rakstura traucējumiem ir jā māca izpratne par vizuāli estētisku un gaumīgu, kā arī funkcionālu galda klāšanu un vispārpieņemtu ēdināšanas procesu. Savukārt nemācot klientiem pašapkalpošanās kultūru pie galda, kā arī neapmācot ēdināšanas laikā izmantot atbilstošus galda piederumus (piemēram, nelietojot dakšas, nažus, salvetes), tiek degradēta klientu ar garīga rakstura traucējumiem izpratne par vispārpieņemtu ēdināšanas procesu. Kā arī netiek veicināta klientu spēja ēdienreižu laikā pilnvērtīgi un patstāvīgi lietot visus nepieciešamos galda piederumus, kas rezultātā noved pie jau esošo prasmju zaudēšanas.

Tāpat vizītes dienā tika secināts, ka institūcijā netiek nodrošināta klientu pozicionēšana un pozu koriģēšana ēdināšanas procesa laikā. Tika novērots, ka klienti sēž nepiemērotās, neergonomiskās pozās gan ēdināšanas laikā, gan arī brīvajā laikā un institūcijas darbinieki nemudina klientus apsēsties ergonomiski pareizi un ērti.

Rekomendācija:

Nodrošināt institūcijas klientiem ēdienreizēm atbilstošus galda piederumus un arī institūcijas darbinieku atbalstu, lai veicinātu galda kultūras prasmju apgūšanu regulāro ēdienreižu laikā un nepieļautu klientu esošo pašaprūpes spēju zaudēšanu.

Nodrošināšana ar dzeramo ūdeni

[2.6] Vizītes dienā tika novērots, ka atsevišķās institūcijas klientu istabiņās uz naktsskapīšiem bija izvietotas krūzes ar dzeramo ūdeni. Tomēr netika konstatēts, ka klientus ar smagiem garīga rakstura traucējumiem, kuriem varētu būt ierobežota izpratne par ūdens lietošanas nepieciešamību, institūcijas darbinieki būtu mudinājuši dienas laikā uzņemt nepieciešamo ūdens daudzumu. Līdz ar to pastāv risks, ka klientiem, kuri ikdienā lieto vairākus medikamentus, netiek nodrošināta pietiekama šķidruma uzņemšana, kas ne tikai negatīvi var ietekmēt viņu veselības stāvokli, bet arī veicināt organisma dehidratāciju.

Rekomendācija:

Nodrošināt, lai visi klienti dienas laikā uzņemtu nepieciešamo dzeramā ūdens daudzumu, tādējādi gan mazinot medikamentozās terapijas iespējamās sekas, gan arī nepieļaujot iespējamu klientu dehidratācijas procesu.

Gaisa kvalitāte institūcijā

[2.7] Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas telpām ir jānodrošina dabīgā vai mehāniskā ventilācija⁹.

Norādāms, ka atsevišķās filiāles “Iecava” telpās nebija nodrošināta atbilstoša gaisa kvalitāte, kā to paredz normatīvajā regulējumā noteiktās prasības.

⁹ Ministru kabineta 2000. gada 12. decembra noteikumu Nr. 431 “Higiēnas prasības sociālās aprūpes institūcijām” 12. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=13628>

Vizītes dienā tika secināts, ka atsevišķās nodaļās bija izteikti sasmacis gaiss (īpaši nodaļās, kur ir izvietoti guļošie klienti, kā arī sanitārajās telpās), kas nepārprotami liecina par nepietiekamu klientu aprūpi un higiēnas prasību ievērošanu.

Rekomendācija:

Nodrošināt klientu istabu un koplietošanas telpu regulāru vēdināšanu vai arī ventilācijas, vai gaisa kondicionēšanas iekārtu uzstādīšanu.

3. Spīdzināšanas un citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegums

[3.1] Spēkā esošais normatīvais regulējums paredz, ja ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas klients ar savu rīcību apdraud savu vai citu personu veselību vai dzīvību, viņu drīkst izolēt uz laiku, ne ilgāku par 24 stundām.

No cilvēktiesību viedokļa raugoties, pozitīvi vērtējams, ka filiālē "Iecava" nav iekārtota atsevišķa klientu izolācijas telpa un šāda klientu izolācija netiek praktizēta. Vienlaikus iestādē ir izveidota atsevišķa telpa, kas paredzēta klientu izolācijai un uzraudzībai infekcijas slimību gadījumos. Klienta ievietošana minētajā telpā tiek atzīmēta *Infekcijas slimību reģistrācijas žurnālā*, kas glabājas medicīnas kabinetā un par ierakstu veikšanu tajā ir atbildīga medicīnas māsa.

Telpa ir izvietota blakus medicīnas kabinetam. Minētajā uzraugāmajā telpā ir izvietota gulta, apskates kušete, nakts skapītis, galds un divi krēsli.

Akcentējams, ka spēkā esošais tiesiskais regulējums paredz, ka ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās var pastāvēt īpaši paredzētās izolācijas un/vai uzraugāmās telpas. Tomēr, no cilvēktiesību viedokļa raugoties, tām ir jābūt iekārtotām atbilstošā veidā¹⁰.

[3.2] Saskaņā ar filiāles "Iecava" administrācijas sniegto skaidrojumu, institūcijas teritorijā klienti var pārvietoties bez jebkādiem ierobežojumiem. Savukārt klienti ar kustību traucējumiem ikdienas pastaigās var doties institūcijas darbinieku pavadībā. Staigājošiem klientiem, ievērojot dienas režīmu, dienas laikā ir tiesības doties pastaigās arī ārpus institūcijas teritorijas. Ja klientam ir nepieciešams, viņam tiek nodrošināti pavadona pakalpojumi arī dodoties uz valsts institūcijām, pie ārstniecības personām, uz kultūras pasākumiem u.tml.

¹⁰ Skat. Latvijas Republikas tiesībsarga 2018. gada 29. novembra vēstuli Nr. 1-5/147 "Par vizītēm uz ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām", kurā apkopti tiesībsarga novērojumi un rekomendācijas iespējamo cilvēktiesību pārkāpumu novēršanai (7.- 8. lpp.)

Vizītes laikā tika konstatēts, ka VSAC “Zemgale” 2012. gada 20. decembrī ir izdevis iekšējos noteikumus “*Valsts sociālās aprūpes centra “Zemgale” klientu prombūtnes noteikumi*” (saskaņoti ar Labklājības ministriju 2013. gada 13. janvārī, Atzinums Nr. 21-1511/97). Minētie iekšējie noteikumi paredz kārtību, kādā klienti dodas īslaicīgā un ilgstošā prombūtnē, kā arī institūcijas atbildīgo darbinieku tiesības ierobežot klientu tiesības brīvi pārvietoties.

Attiecībā uz klientu pārvietošanās iespējām norādāms, ka viņi ir tiesīgi brīvi pārvietoties institūcijas telpās – dzīvojamās telpās, higiēnas telpās, atpūtas telpās, gaitenēs, kā arī brīvi pārvietoties filiāles “Iecava” teritorijas ietvaros. Tomēr, neskatoties uz ierobežojumu neesamību, vizīšu laikā tika novērota liela klientu pasivitāte – lielākā daļa no viņiem savu dienu pavada gulšņājot pa gultu vai pasīvi sēžot koridoros un skatoties TV pārraides. Vienlaikus tika novērots, ka atsevišķu klientu mobilitāte institūcijas ietvaros apzināti bija ierobežota.¹¹

Rekomendācija:

Novērst jebkādus klientu pārvietošanās ierobežojumus un nodrošināt atbilstošu darbinieku skaitu, lai klientiem būtu iespēja saņemt savām vajadzībām nepieciešamos un atbilstošos pakalpojumus un aprūpi.

4. Klientu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību

[4.1] Klientu dzīvojamo istabu individualizēšana

Izvērtējot klientu vispārējos sadzīves apstākļus filiālē “Iecava”, tika secināts, ka klientu istabas, koplietošanas telpas un arī sanitārās telpas (labierīcību un dušas telpas), kuras acīmredzami ilgu laiku nav remontētas, vizuāli izskatās nepievilcīgas, drūmas un klientu objektīvajām vajadzībām neatbilstošas. Vairākās institūcijas telpās neapšaubāmi ir nepieciešams remonts.

Apskatot vairāku klientu istabas dažādās institūcijas nodaļās, tika secināts, ka klientiem nav nodrošināta iespēja personalizēt tās un iekārtot pēc pašu vēlmēm. Tikai atsevišķas klientu istabas bija iekārtotas mājīgā gaisotnē un individualizētas (TV, radio, personīgās mantas, u.tml.). Tajā pašā laikā tika konstatēts, ka visu gulošo klientu istabas ir bezpersoniskas un tajās atradās tikai gultas un naktsskapīši. Norādāms, ka klientu istabas neizskatās pēc istabām, kuras ilgstoši kalpotu par pastāvīgu mājvietu institūcijas klientiem.

¹¹ Detalizētāks izklāsts ir atrodams pielikumā pievienotajā biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” 2020. gada 4. marta atzinumā “*Par ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kvalitāti Valsts sociālās aprūpes centra “Zemgale” filiālē “Iecava”*” (5. lpp.)

Ņemot vērā, ka filiāle “Iecava” klientiem nodrošina pastāvīgu dzīvesvietu, nav pieļaujama situācija, ka vairāki klienti, kuri veselības stāvokļa vai citu iemeslu dēļ nav spējīgi iekārtot savas istabas personalizēti, mājīgi un vizuāli pievilcīgi, ir spiesti dzīvot telpās, kas līdzinās ārstniecības iestāžu vai kopmītnes telpām.

Ikvienas institūcijas vadītāja kompetencē ir pieņemt lēmumus par iestādes darba attīstību vai optimizāciju un attiecīgām izmaiņām, lai sniegtu klientu vajadzībām atbilstošāku pakalpojumu. Tas ietver arī lēmumus par klientu istabu un atpūtas zonu noformēšanu, klientu nodrošināšanu ar individualizētu apģērbu, tiesībām glabāt personīgās mantas, kas nepārprotami palielina klientu drošības sajūtu un autonomiju.

Rekomendācijas:

1. Nepieciešams veikt remontu klientu istabās, koplietošanas un sanitārajās telpās.
2. Institūcijas administrācijai un atbildīgajiem darbiniekiem jāsniedz klientiem nepieciešamais atbalsts dzīvojamo istabu individualizēšanā, tādējādi veidojot tīkamu mikrovidi visā institūcijā.

Klientu nodrošinājums ar apģērbu un apaviem

[4.2] Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas klientiem ir jābūt nodrošinātam dzimumam, augumam, gadalaikam un individuālajām vajadzībām piemērotu apģērbu un apavus individuālai lietošanai¹².

Saskaņā ar filiāles “Iecava” darbinieku sniegto informāciju, visi klienti tiek nodrošināti ar nepieciešamo apģērbu un veļu. Klientu veļa tiekot marķēta, lai pēc mazgāšanas to varētu atgriezt attiecīgajiem klientiem.

Tomēr vizītes dienā, apskatot veļas mazgātavā esošo klientu veļu, kā arī atsevišķu klientu skapī esošo veļu, tika konstatēts, ka daļa no tās nav marķēta, vai arī marķējums ir izdilis un vairs nav salasāms. Tāpat vizītes dienā tika konstatēts, ka institūcijas klienti netiek iesaistīti sava apģērba un apavu izvēles procesā, kas samazina ne tikai sadzīves iemaņu apgūšanu, bet arī rada risku, ka vairāki klienti varētu zaudēt savas pašaprūpes spējas un sadzīves iemaņas.

Salīdzinot ar citām ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām, kuras Tiesībsarga biroja darbinieki ir apmeklējuši, jaunu un nelietotu apģērbu īpatsvars filiālē “Iecava” bija samērā neliels un lielākā daļa klientu apģērbu un apavu izskatījās nolietoti.

Vizītes laikā tika novērots, ka institūcijas klienti pārsvarā pārvietošanas nepiemērotos apavos – gumijas/plastikas čībās, kuras ir neatbilstošas viņu kājas izmēram. Klientu pārvietošanās nepiemērotā izmēra un neatbilstošos apavos rada ne tikai palielinātu kritienu vai traumu, bet arī kāju/pēdu deformāciju risku.¹³

¹² Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 338 „Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” 56.1. apakšpunkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291788-prasibas-socialo-pakalpojumu-sniezdzjiem>

¹³ Detalizētāks izklāsts ir atrodams pielikumā pievienotajā biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” 2020. gada 4. marta atzinumā “Par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kvalitāti Valsts sociālās aprūpes centra “Zemgale” filiālē “Iecava”” (10.-11. lpp.)

Rekomendācija:

Nodrošināt klientiem iespēju savlaicīgi saņemt jaunus, sezonai un izmēram atbilstošus apģērbus un apavus, kā arī jau izsniegtā apģērba un apavu individualizētu lietošanu.

5. Veselības aprūpes nodrošināšana

Filiālē “Iecava” I. korpusā ir izveidots veselības punkts, kas sastāv no divām nelielām caurstaigājamām telpām, kurās diennakti strādā dežurējošā medicīnas māsa, notiek medikamentu izsniegšana, glabājās un tiek rakstīta dokumentācija. Turpat notiek arī pacientu apskates, ģimenes ārsta un psihiatra konsultācijas. Atsevišķas ārstu pieņemšanas telpas nav izveidotas. Ģimenes ārsts ierakstus veic medicīnas kartēs un ierakstus kopējot savas prakses pacientu ambulatorajām medicīnas kartēm.

Visi klienti ir reģistrēti pie viena Primārās veselības aprūpes ārsta, kas iestādē ierodoties reizi 1-2 nedēļās. Iestādē uz ½ slodzi pieņemts psihiatrs, no 2020. gada noslēgts līgums ar Nacionālo Veselības dienestu par tiesībām izrakstīt kompensējamus medikamentus. Ir iekšēja kārtība, kas nosaka, ka divas reizes gadā klientus apskata psihiatrs.

Klientiem nozīmētā medikamentozā terapija tiek ierakstīta ordināciju lapās, kas glabājas māsu postenī un medicīnas māsas veic atzīmi par veiktajiem nozīmējumiem, taču zāles izdala pēc zāļu burtnīcas. Pilnās nozīmējumu lapas atrodas medicīnas kartēs, taču pēc tām redz tikai izsniegto tablešu kopējo daudzumu dienā, ne kādos laikos tos saņemt. Apskatot ordināciju lapas var secināt, ka lielākā daļa klientu (šobrīd 129) saņem kādu medikamentozu terapiju. Daži vienlaicīgi saņem pat 5 psihotropus medikamentus, tai skaitā 3-4 antipsihotiskos līdzekļus un prolargas darbības antipsihotiskos līdzekļus (piemēram, viens klients saņem – Tizercīns 25mg/d, Quetiapīns 200mg/2xd, Leponex 100mg/3xd, Cisordinols 5mg/d Clonazepams 2mgx1, Diazepams 5mgx1).

No medicīnas kartēm izriet, ka visus klientus pēc iestāšanās apskata psihiatrs, taču nevienā no tām nav atrodams detalizēts psihiskā stāvokļa apraksts, kas pamatotu diagnozes. Dažviet diagnozes norādītas tikai SSK- 10 kodu formā. Tāpat nav ārstēšanas plānu, ir tikai medikamentozā terapija, nav nekādas norādes, ka ārstēšanas taktika būtu izrunāta ar klientiem vai viņu aizgādņiem.

Klienta medicīniskās kartes dod daļēju priekšstatu par medicīniskiem notikumiem klienta dzīvē, bet tā neapvieno visas konkrētās personas medicīniskās vajadzības, medicīniski būtiskus notikumus.

Filiālei “Iecava” ir noslēgts pakalpojumu līgums ar psihiatru, kas tiek apmaksāts no iestādes budžeta, kaut gan šo pakalpojumu nodrošina valsts veselības aprūpes

sistēma. Valsts apmaksāta ambulatorā psihiatriskā palīdzība šobrīd pieejama iestādei tuvākajā reģionā – Bauskā - 2 kabinetā. Abos kabinetos pieejams psihiatrs un garīgās veselības māsa, kā arī netālu esošajā slimnīcā Ģintermuiža, kurā pieejams pilns ambulatoro pakalpojumu klāsts.

Ņemot vērā minēto, tiesībsarga ieskatā psihiatra algošana nav nepieciešama un ir uzskatāma par nelietderīgu resursu izmantošanu. Speciālista apskatei jābūt jēgpilnai, taču apskatot psihiatra ierakstus, konstatējams, ka tie ir formāli, izpildot prasību par divreizēju apskati, bet neatspoguļoj pacienta veselības stāvokli un medicīniskās aprūpes vajadzības.

Tāpat tiek secināts, ka klientu aprūpē sniegtais pakalpojuma apjoms un piesaistīto speciālistu loks nav atbilstošs klienta funkcionālo traucējumu pakāpei. Iestādē nav fizioterapeita, ergoterapeita, kaut gan vizītes laikā tiek novērots, ka vairākiem klientiem ir acīmredzami neiroloģiska rakstura traucējumi, anatomiski defekti, gaitas, koordinācijas kustību grūtības. Medicīniskā aprūpe nav uz klienta vajadzībām vērsta.

Formāli klienti iestādēs atrodas un saņem ārstēšanu brīvprātīgi, taču dažos gadījumos patiesa brīvprātība ir apšaubāma, terapijas saņemšanu nevar uzskatīt par pilnībā brīvprātīgu, jo klienti nesaņem informāciju par terapiju, nav saskaņotu ārstēšanas plānu. Netiek respektēta klientu nevēlēšanās lietot medikamentus un tiem klientiem, kuri atsakās medikamentus lietot, tie bez skaidrojošā darba, tiek „iemānīti” izšķīdinātā veidā.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt, lai no klientiem, cik iespējams, tiktu saņemta informācija par ārstniecības procesam, kas viņiem tiek piedāvāts, saņemot pakalpojumus filiālē „Iecava”.

2. Nodrošināt, lai klientiem, kuriem tiek piemērota regulāra ārstēšana, tiktu sastādīti individuāli ārstēšanas plāni.

3. Pārtraukt praksi, kad klientiem nozīmētie medikamenti tiek izšķīdināti ūdenī. Ja atsevišķos izņēmuma gadījumos ir objektīva nepieciešamība dod zāles šķīdinātā veidā, tāpat ir jāsaņem klienta informācija par šo praksi.

4. Izvērtēt turpmāku lietderību algot no iestādes budžeta psihiatru, ņemot vērā, ka klientiem ir tiesības saņemt valsts apmaksātu veselības aprūpi, tai skaitā, valsts apmaksātas psihiatra konsultācijas .

6. Tiesībsarga secinājumi un rekomendācijas

Atbilstoši Tiesībsarga likuma 15. panta otrajā daļā noteiktajam, tiesībsargam ir tiesības sniegt Latvijas Republikas Saeimai, tās komisijām, Valsts prezidentam, Ministru kabinetam, valsts pārvaldes iestādēm un starptautiskajām organizācijām ziņojumus par atsevišķiem jautājumiem. Ņemot vērā minēto, turpmāk tiek sniegtas rekomendācijas cilvēktiesību īstenošanai VSAC “Zemgale” filiālei „Iecava”, norādot konkrētus jautājumus, kuriem nepieciešams pievērst īpašu uzmanību gan VSAC “Zemgale” filiāles „Iecava” administrācijai, gan VSAC “Zemgale” administrācijai, gan tās darbu kontrolējošai un uzraugošai institūcijai Latvijas Republikas Labklājības ministrijai:

Attiecībā uz vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā:

1. Nodrošināt visiem institūcijas klientiem istabās maksimālu komforta līmeni (rūpīgi izvērtējot klientu izvietojumu trīsvietīgajās, četrvietīgajās vai

- piecvietīgajās istabīnās), lai nodrošinātu klientu tiesības uz privātumu (skat. [2.1] sadaļu).
2. Nodrošināt normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu, attiecībā uz koplietošanas sanitārajām dušas telpām institūcijā (skat. [2.2] sadaļu).
  3. Nekavējoši nodrošināt visās klientu labierīcībās (redzamā vietā) tualetes papīra un roku dvieļu pieejamību (skat. [2.3] sadaļu).
  4. Nodrošināt visās klientu sanitārajās telpās (labierīcībās) atbilstošu tehnisko stāvokli un funkcionālo aprīkojumu (tualetes podu sēdriņķus un vākus) (skat. [2.3] sadaļu).
  5. Nodrošināt visiem klientiem individuālās lietošanas higiēnas līdzekļus (zobu birstes, zobu pastas), kā arī ikvienam klientam individuāli marķētas mazgāšanas švammītes (skat. [2.4] sadaļu).
  6. Nodrošināt institūcijas klientiem galda kultūrai atbilstošus galda piederumus, kā arī organizēt klientiem institūcijas darbinieku atbalstu ēdināšanas laikā (skat. [2.5] sadaļu).
  7. Nodrošināt, lai attiecīgajiem klientiem ēdienreizēs tiktu nodrošināta nozīmētā diēta (skat. biedrības "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi" atzinuma 6 - 7. lpp.).
  8. Nodrošināt darbinieku atbalstu, lai visi klienti dienas laikā saņemtu sev nepieciešamo dzeramā ūdens daudzumu (skat. [2.6] sadaļu).
  9. Nodrošināt institūcijas telpās dabīgo vai mehānisko ventilāciju (skat. [2.7] sadaļu).

Attiecībā uz spīdzināšanas un citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegumu:

1. Nodrošināt izolācijas telpas - uzraugāmās telpas infekcijas slimību gadījumiem iekšējo iekārtojumu un funkcionalitāti (skat. [3.1]).
2. Izvērtēt institūcijā esošo vispārpieņemto praksi, attiecībā uz dažādu klientu grupu pārvietošanās iespēju ierobežošanu institūcijas telpās un arī ārpus tām (skat. [3.2] sadaļu).

Attiecībā uz privātās dzīves neaizskaramību:

1. Sniegt institūcijas klientiem nepieciešamo atbalstu, lai klienti individualizētu savas istabas un iekārtotu tās mājīgi, maksimāli tuvinot ģimeniskai videi (skat. [4.1] sadaļu).
2. Nodrošināt normatīvajos aktos noteiktās prasības attiecībā uz institūcijas klientu dzimumam, augumam, gadalaikam un individuālajām vajadzībām piemērotu apģērbu un apaviem (skat. [4.2] sadaļu).
3. Nodrošināt visu institūcijas klientu apģērba individuālu marķēšanu (ieskaitot klientu zeķes), tādējādi nodrošinot klientu tiesības uz privātumu un sava apģērba individuālu lietošanu (skat. [4.2] sadaļu).

Attiecībā uz veselības aprūpi:

1. Nodrošināt, lai no klientiem, cik iespējams, tiktu saņemta informācija par pakalpojumu piekrišanu ārstniecības procesam, kas viņiem tiek piedāvāts, saņemot pakalpojumus filiālē „Iecava”.
2. Nodrošināt, lai klientiem, kuriem tiek piemērota regulāra ārstēšana, tiktu sastādīti individuāli ārstēšanas plāni.
3. Pārtraukt praksi, kad klientiem nozīmētie medikamenti tiek izšķīdināti ūdenī. Ja atsevišķos izņēmuma gadījumos ir objektīva nepieciešamība dod zāles šķīdinātā veidā, tāpat ir jāsaņem klienta informācija par pakalpojumu piekrišanu.
4. Izvērtēt lietderību algot no iestādes budžeta psihiatru, ņemot vērā, ka klientiem ir tiesības saņemt valsts apmaksātu veselības aprūpi, tai skaitā, valsts apmaksātas psihiatra konsultācijas.

Vienlaikus informēju, ka par konstatētajiem pārkāpumiem veselības aprūpē, tiesībsargs vērsīsies Veselības inspekcijā un lūgs veikt padziļinātu pārbaudi.

Attiecībā uz klientiem sniegto dzīves kvalitātes nodrošināšanu, sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju¹⁴:

1. Nodrošināt regulāras nodarbības klientiem, atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 16 -17. lpp.).
2. Nodrošināt, lai institūcijas nodaļās klientiem būtu pieejamas telpas saturīgai brīvā laika pavadīšanai un aktivitātēm (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 4. lpp.).
3. Nodrošināt saturīga brīvā laika pavadīšanas iespējas visiem klientiem (tai skaitā klientiem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem), atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 11-12. lpp.).
4. Nodrošināt visiem klientiem atbilstošu mobilitāti, papildus motivējot klientu dalību institūcijā notiekošajās aktivitātēs (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 5. lpp.).
5. Veicināt institūcijas darbinieku izpratni par alternatīvās komunikācijas veidiem ar klientiem, kuriem ir ierobežota verbālā komunikācija, tādējādi realizējot arī viņu pamatvajadzību nodrošināšanu (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 15. lpp.).
6. Nodrošināt institūcijas klientu kognitīvo spēju uzturēšanu un attīstīšanu (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 15 - 16. lpp.).
7. Nodrošināt institūcijas darbinieku atbalstu un pārraudzību gadījumos, ja klients nav spējīgs ēst patstāvīgi (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 7. lpp.).
8. Nodrošināt pilnvērtīgu klientu sadzīves iemaņu saglabāšanu un attīstīšanu, tai skaitā paredzot iespēju apgūt ēdiena gatavošanas prasmes, kā arī veicināt klientu pašapkalpošanās prasmes ēdienreižu laikā (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 16 -17. lpp. un 5 - 7. lpp.).

¹⁴ Skat. pielikumā pievienoto biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” 2020. gada 4. marta atzinumu “Par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kvalitāti Valsts sociālās aprūpes centra “Zemgale” filiālē “Iecava””

9. Nodrošināt normatīvajos aktos noteiktās prasības attiecībā uz institūcijas klientiem nepieciešamajiem tehniskajiem palīgīdzekļiem un to drošumu (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 12 - 15. lpp.).
10. Nodrošināt ortopēdisko apavu pieejamību klientiem, kuri ir pakļauti deformācijai un traumu riskam (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 15. lpp.).
11. Nodrošināt klientiem savlaicīgu pozicionēšanu, atbilstoši individuālās pozicionēšanas plānā noteiktajam (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 12 - 13. lpp.).
12. Nodrošināt pilnvērtīgu sociālās rehabilitācijas darbu ar klientiem, kas atbilst viņu individuālajām vajadzībām un spējām. Turklāt klientiem, kuri tika pārceļoti no citām institūcijām, nodrošināt sociālās rehabilitācijas procesu pēctecību (skat. biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” atzinuma 2 - 3., 15 – 16. lpp.).

Apkopojot tiesībsarga rekomendācijas, aicinu:

1. VSAC „Zemgale” administrāciju un VSAC “Zemgale” filiāles “Iecava” administrāciju nekavējoši veikt visas nepieciešamās darbības cilvēktiesību un cieņpilnas attieksmes nodrošināšanai attiecībā uz VSAC “Zemgale” filiāles “Iecava” klientiem, par izpildi informējot tiesībsargu līdz 2020. gada 1. jūnijam.

2. Labklājības ministriju iepazīties ar sniegtajām rekomendācijām, kā arī veikt nepieciešamās darbības cilvēktiesību ievērošanas nodrošināšanai VSAC “Zemgale” filiālē “Iecava”, informējot tiesībsargu par rekomendāciju izpildi un par plānotajām aktivitātēm to izpildei (t.sk. norādot konkrētu laika periodu, kurā plānots izpildīt sniegtās rekomendācijas un realizēt ieplānotās aktivitātes rekomendāciju izpildei) līdz 2020. gada 1. jūnijam.

Pateicos par vizītes laikā sniegto informāciju un sadarbību ar Tiesībsarga biroja pārstāvjiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu